

Т.Г.Самойленко,

аспірант кафедри економіки

Сумського національного аграрного університету

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті розглянуті основні проблеми розвитку сільських територій України. Досліджений природно-ресурсний та трудовий потенціал та їх вплив розвиток сільських територій країни. Визначено роль держави в регулюванні та підтримці відносин на селі.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, сільські території, природно-ресурсний потенціал, трудовий потенціал, соціально-економічний розвиток.

Самойленко Т.Г. Ресурсный потенциал как фактор устойчивого экономического развития сельских территорий.

В статье рассмотрены основные проблемы развития сельских территорий Украины. Исследован природно-ресурсный и трудовой потенциал и их влияние на развитие сельских территорий страны. Определена роль государства в регулировании и поддержке отношений на селе

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, сельские территории, природно-ресурсный потенциал, трудовой потенциал, социально-экономическое развитие.

Samoilenko T. Resource Potential as a factor for sustainable economic development of rural areas.

The article considers basic problems of rural Ukraine. Investigated natural resource and employment potential and their influence development of rural areas of the country. The role of the state in regulating and maintaining relationships in the countryside.

Keywords: the agricultural sector, rural development, natural resource potential, employment potential, social and economic development.

Постановка проблеми: Сільські території володіють потужним природним, демографічним, економічним та історико-культурним потенціалом, який при більш повному, раціональному та ефективному використанні може забезпечити сталий багатогалузевий розвиток, повну зайнятість, високий рівень і якість життя сільського населення.

Важко не погодитися з Н.І. Прока, який вважає, що «сталий розвиток сільських територій - це, насамперед, інтенсивно-інноваційний розвиток та ефективне використання наявного тут величезного ресурсного потенціалу»[1].

Природні ресурси та умови є об'єктивною передумовою сільськогосподарського виробництва, впливають на його розвиток, спеціалізацію і ефективність. Визначення перспективних напрямів розвитку сільського господарства вимагає оцінки природного потенціалу та ефективності його використання. Одним із важливих завдань національної політики України є перехід на шлях сталого розвитку. Реалізацію даного завдання держава може здійснити шляхом раціонального та ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій та створення найсприятливіших умов для їх збереження в країні в цілому. Сучасний стан розвитку економіки України свідчить про позитивні зрушення, які відбулися за останні роки у сільськогосподарському виробництві, про окремі позитивні зміни, які були досягнуті в результаті реформування аграрного сектору економіки, але навіть вони не дали змогу розв'язати проблеми управління соціальним та економічним розвитком сільських територій. Найгострішими проблемами залишаються відсутність економічного інтересу жити й працювати в сільській місцевості, безробіття, трудова міграція селян та руйнування соціальної інфраструктури. Ці та інші факти становлять загрозу продовольчій безпеці країни, демографічному відтворенню селянства, створюють соціальну напругу на селі. Унікальність аграрної сфери полягає в тому, що це не тільки сфера зайнятості населення, а це спосіб життя сільських мешканців. Тому питання, пов'язані з розвитком аграрного сектора, повинні перш за все, передбачати заходи економічного та

соціального спрямування розвитку сільських територій. Роль держави полягає у сприянні проходженню таких процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Аналіз досліджень і публікацій останнього часу показує, що проблеми розвитку села, сільських територій, формування ресурсного потенціалу сільських територій ґрунтовно досліджуються в працях В.Бакуменка, О.Бородіної В.Князева, М.Кропивко, М.Латиніна, Ю. Лупенка, О. Могильного, О. Онищенка, М. Орлатого, І.Прокопи, О. Павлова, П. Саблука, С.Харчука, В. Юрчишина та інших.

Разом з тим, недостатньо дослідженими залишаються питання, що стосуються проблеми фінансування процесів сільського розвитку, а також розгляду питань, пов'язаних з впливом діяльності холдингових компаній на соціально-економічний розвиток сільських територій. Крім того, дотепер не сформована чітка державна регіональна політика як цілеспрямований вплив державної влади на сільські території в інтересах комплексного й збалансованого розвитку і самих територій, і держави в цілому.

Постановка завдання: особливо актуальним є дослідження використання природного потенціалу території з урахуванням наявних соціально-економічних ресурсів як об'єкта державного регулювання та управління, аналіз сучасного стану, формування та використання природно-ресурсного та трудового потенціалу сільських територій. Виявити вплив держави на розвиток сільських територій та запропонувати напрями ефективного використання ресурсного потенціалу. Дослідити та проаналізувати нові механізми управління розвитком сільських територій. Адже, розвиток сільських територій – це процес стабільного й збалансованого забезпечення розвитку сільської поселенської мережі і сільськогосподарського виробництва на основі реалізації комплексу державного та місцевого рівня економічних, соціальних і екологічних заходів, спрямованих на збереження і збагачення людського потенціалу села – першооснови розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження: Аграрний сектор національної економіки України, головним завданням якого є, насамперед,

забезпечення продовольчої безпеки країни та забезпечення населення якісними та екологічно чистими продуктами харчування, був і повинен залишатися одним із пріоритетних напрямків розвитку економіки країни.

Як відомо, ресурсний потенціал в сфері аграрного виробництва представляє собою складну, безперервно відтворювальну систему, яка складається з багатьох компонентів (природний, трудовий, фінансовий, підприємницький, інформаційний, матеріально-технічний, технологічний, інституційний ресурси), а зв'язки між ними визначаються соціальними, економічними, політичними, інфраструктурними та іншими чинниками, що зумовлюють функціонування і розвиток аграрної економіки. Провідними складовими аграрного потенціалу є земля, матеріально-технічні засоби, трудові, фінансові і різноманітні нематеріальні ресурси.

Головним засобом виробництва в сфері сільгоспвиробництва, чим власне вона і відрізняється від інших галузей, є земля. Саме вона є національним надбанням та гордістю українського народу. Недаремно існує вислів, що «земля це наша годувальниця». Саме земля наділена родючістю, чого не має жоден інший засіб виробництва, і нічим іншим її замінити не можна.

Україна має великий потенціал, щоб значно збільшити виробництво сільськогосподарської продукції. Тим не менш, сьогодні, аграрний сектор України використовує менш ніж половину своєї потужності. З 42 млн. га високородючих сільськогосподарських земель, менш ніж 3 млн. га обробляються з використанням сучасних технологій і більш ніж 7 млн. га не обробляються. Зростання аграрного сектора в Україні значно обмежується непередбачуваною і непослідовною сільськогосподарською політикою, відсутністю доступу до фінансових ресурсів і слаборозвиненістю ринків і ринкової інфраструктури [2].

Україна займає провідне місце в світі серед країн, на території яких поширені чорноземи. Чорноземи України займають 27,8 млн. га, що становить 8,7% від світових площ чорноземів і є основним фондом отримання рослинницької продукції. На цих ґрунтах вирощується більша частина врожаю

зернових культур, цукрового буряка, соняшнику, багаторічних плодових, ефіроолійних культур в Україні. Чорноземи становлять основну площу сільськогосподарських угідь України – 67,7%. Вони є найбільш освоєними ґрунтами і потенціальні ресурси розширення орних площ у чорноземній зоні практично вичерпані.

Українські чорноземи є естетичною цінністю, адже зразки чорноземних ґрунтів, взятих на території Добровеличківського району Кіровоградської області, перебувають у лабораторії земельних ресурсів Європи як еталон чорнозему, а моноліти цілинних чорноземів можна побачити лише в деяких природничих музеях України.

Загальна площа сільськогосподарських угідь на початок 2014 р. становила 41,5 млн. га (69% території України), з яких 32,5 млн. га – площа ріллі. Площа сільськогосподарських угідь, що припадає на сільськогосподарські підприємства складає 49,8%, на громадян – 38,1%, на землі запасу та землі, не надані у власність і постійне користування – 10,6%, на інших користувачів – 1,5% [3]. Земля, природні умови, відповідні економічні відносини, реалізація аграрних технологій (зрошення, знищення бур'янів, внесення поживних речовин, розпушування ґрунту, боротьби зі шкідниками і хворобами рослин і тварин) забезпечують отримання необхідної сільськогосподарської продукції. За попередніми розрахунками, у 2014р. частка сільського господарства (включаючи мисливство та лісове господарство) у загальному обсязі валової доданої вартості усіх галузей економіки склала 11,8%. Обсяг продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств у фактичних цінах становив 370,8 млрд.грн.

Фінансовий результат від основної діяльності сільськогосподарських підприємств (крім малих) у 2014р. становив 34,5 млрд.грн. прибутку проти 12,3 млрд.грн. у 2013р., рівень рентабельності (без урахування бюджетних дотацій і доплат) у цілому склав 26,3% проти 11,4% у попередньому році. Прибутки від виробництва продукції сільського господарства і надання послуг у рослинництві і тваринництві отримали 81,5% підприємств, у середньому на

одне підприємство сума прибутку становила 5,8 млн.грн. (у 2013р. – відповідно 64,3% і 3,2 млн.грн.). Водночас 18,4% підприємств отримали від сільськогосподарського виробництва збитки, сума яких у розрахунку на одне підприємство становила 3,5 млн.грн. (у 2013р. – відповідно 31,2% і 2,2 млн.грн.) [4].

Склалося так, що коли мова йде про аграрний сектор економіки та його провідну галузь-сільке господарство, то одразу виникають асоціації з селом, з роботою на землі, з селянами, які працюють на ній, з сільськими територіями. Визначальна роль у ресурсному забезпеченні стабільного економічного розвитку сільського господарства, інших сфер агропромислового комплексу, як і національної економіки загалом, належить людському капіталу, який як ресурс аграрного виробництва формується, насамперед, у середовищі сільського населення. Адже, трудові ресурси села-це частина населення, яке проживає на даній території, люди, які володіють здібностями до суспільно-корисної праці в усіх сферах буття.

Майже завжди, розглядаючи, аналізуючи та даючи оцінку показникам ефективності роботи підприємств, галузей, ми не задумуємося, що за кожною цифрою, за кожним підвищенням урожайності ц\га в рослинництві, продуктивності в молочному та м'ясному скотарстві стоїть людина, її праця, освіта, здібності, її вміння, талант, прагнення. Для нас це лише економічна категорія «трудові ресурси». Але саме від людей значною мірою залежить ріст всіх економічних показників.

Згідно з офіційними даними, в даний час в сільському господарстві зайнято понад 3,5 млн. Чоловік - більше 17% від усіх працюючих у народному господарстві України. При цьому частка сільського господарства у ВВП України знаходиться на рівні 9-10%

Основну частку зайнятих у сільському господарстві продовжує формувати пласт самозайнятого населення домогосподарств. А враховуючи той факт, що чисельність найманої праці в сільському господарстві продовжує скорочуватися - з 2008 по 2012 рік кількість найманих співробітників в галузі

скоротилося більш ніж на 80 тис. до 700 тис. осіб - частка самозайнятого населення в галузі продовжує зростати. Сьогодні українські аграрні підприємства часто стикаються з дефіцитом кваліфікованих фахівців найрізноманітніших професій. Для багатьох це навіть є перешкодою для нормального розвитку бізнесу, адже, як відомо, кадри вирішують все.

На сьогоднішній день ми маємо багато висококваліфікованих, добре підготовлених випускників аграрних навчальних закладів України. Це добре підготовлені спеціалісти для різних галузей сільського господарства, які мають бажання, насагу працювати за спеціальністю.

Незадовільність умов прикладання праці і безробіття на селі є причинами деградації людського капіталу, а також зниження професійного рівня населення. Останніми роками половина сільського населення зайнята у найпростіших професіях (це 51,2%), причому не через брак професійної освіти, а саме через відсутність належних місць прикладання праці.

Кожна людина за свій труд хоче достойну оплату та нормальних умов праці, проживання та відпочинку. Заробітна плата являє собою один з головних показників і чинників рівня соціально-економічного життя кожної країни, колективу, людини. Найгострішою соціальною проблемою в Україні є велика різниця між високою вартістю життя і низькою ціною праці. На сьогоднішній день середній рівень заробітної плати на селі складає близько 2500 грн.

Отже, ефективне використання трудових ресурсів аграрного сектору економіки, залежить від необхідних дієвих заходів держави, пов'язаних з підтримкою сільськогосподарських товаровиробників, регулювання ціноутворення, розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, щоб людям на селі хотілося жити і працювати. Людські ресурси слід розглядати як головну рушійну силу виробничого процесу, які здатні приносити суспільну користь за умови відтворення трудового потенціалу та перетворення його на робочу силу у процесі споживання [5, с.76].

Важливим моментом є залучення молодих спеціалістів для роботи та праці в селі. Але це можливо (на підставі проведеного опитування серед випускників

аграрного університету) за умови створення умов, які передбачають відповідної оплати праці, надання житла, наявності розвиненої соціальної інфраструктури.

Наступне, на що хотілося би звернути увагу-це кредитування аграрного сектора. Його обсяги за 2014 знизилися на 32% в порівнянні з попереднім. За даними НБУ, в 2014 році сільськогосподарські підприємства України залучили на 32% менше кредитних коштів у порівнянні з 2013 роком. При цьому середня ставка кредитування в національній валюті для сільськогосподарських підприємств виросла на 1,5% і склала 21,5%. Разом з тим на 28% зменшилася кількість підприємств, які отримали позики, що є наслідком скорочення банками програм кредитування агросектору та посилення вимог кредиторів до позичальників.

У той же час загальна кількість непогашених кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам, становить 55,340 млрд. грн, і за рік зросла на 11,840 млрд. Наголошується, що це викликано зростанням вартості валютних кредитів внаслідок зниження офіційного курсу гривні і низькими темпами повернення раніше отриманих позик. Найбільше скоротилися обсяги кредитування терміном 1-5 років і більше 5 років на 34% і 65% відповідно.

Уряд країни та державні органи влади повинні підтримувати та регулювати цю галузь економіки, адже без державної підтримки їй не обійтися.

Висновки з проведеного дослідження:

Отже, вихідною засадою, що уможливорює економічний і соціальний розвиток сільського поселення як територіальної системи, є його ресурсний потенціал. А для прийняття управлінських рішень щодо стратегічних напрямків розвитку села, визначення слабких та сильних ланок сільської системи необхідно провести по компонентну та інтегральну оцінку сільського ресурсного потенціалу [7, с.396;с.422].

Одним із пріоритетних напрямів державної підтримки повинно стати формування сприятливого фінансово-кредитного середовища. А саме: забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними обсягами фінансових ресурсів для розширеного відтворення й інноваційного розвитку,

фінансової стабільності та конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках. Наступним важливим елементом регулювання процесу відтворення ресурсного потенціалу в аграрному секторі є розвиток сільських територій шляхом розширення можливостей сільських територіальних громад на основі збільшення ресурсів місцевих бюджетів. Поліпшити фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників як основного фактора відтворювальних процесів може державне регулювання інтервенційних реалізаційних цін на сільськогосподарську продукцію та надання кредитів для відтворення матеріально-технічних ресурсів.

Слід зазначити, що забезпечення відтворення ресурсного потенціалу аграрної сфери тісно переплітається з економічним зростанням галузі, закономірностями розвитку країни в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Прока Н.И. Социально-экономическая эффективность реализации потенциала сельских территорий // Вестник Орловского государственного аграрного университета. — 2011. — № 5. — С. 22–26.
2. «Інститут розвитку аграрних ринків» (ІРАР). (Науково-методологічний семінар на тему: «Розвиток сільських територій: науково-методологічні та практичні засади».) «Концептуальні засади розвитку сільських територій» - Департамент науково-освітнього забезпечення АПВ та розвитку сільських територій / Ставнича Л.А. / Електронний ресурс. Режим доступу <http://www.amdi.org.ua/uk/projects.html>
3. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014.–776 с.
4. Сільське господарство України у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Сільські території України: функціонально-управлінська модель: монографія / О.І. Павлов. – Одеса : Астропринт, 2009.- 344 с.

6. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України: моногр. / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко, Я. В. Коваль, О. С. Новоторов, М. М. Паламарчук. – К.: РВПС України НАН України, 1999.– 716 с.

7. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення : Монографія / Кол. Авторів.; За ред.. д.е.н., проф. А.Ф. Мельник.- Тернопіль: Економічна думка, 2003. –608с.